

□ 2008

Колодько Т.М.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УЧИТЕЛЯ У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах перетворення, демократизації і гуманізації життя, суспільство потребує громадян освічених, активно мислячих і творчих. У зв'язку з цим роль педагога набуває особливого значення. Потрібна критична переоцінка традиційних шляхів, механізмів, систем і методик професійної підготовки вчителя та впровадження в освітянську практику гуманістично зорієнтованих парадигм, спрямованих на цілісний розвиток особистості, її світогляду, активізацію творчих можливостей та культурного потенціалу кожного студента. Зростають вимоги до якості професійної підготовки фахівців, формування в них специфічних рис особистості для досягнення високого рівня навчально-виховної діяльності.

Сьогодні, враховуючи набутий досвід, настав час ще раз осмислити особливості професіоналізму вчителя, мобілізації його творчості та оптимальні можливості підготовки вчителя-майстра у вищій школі. Мистецтво викладача спрямувати думки студентів у потрібне русло і організувати роботу є показником високої педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Свідчить про недостатній рівень пізнання випускниками вищих педагогічних навчальних закладів особливостей педагогічної діяльності, специфіки педагогічної професії, усвідомлення відповідності таким професійним вимогам, як глибина знань, розвиток умінь, навичок та педагогічних здібностей майбутнього професіонала. У професійному навчанні майбутнього вчителя часто нівелюється значення роботи над собою, розвиток особистісних задатків, удосконалення психотехніки, мовлення, невербальної поведінки, що є важливими для організації продуктивної психолого-педагогічної взаємодії викладача і студентів.

З огляду на це актуальним, на нашу думку, поза всяким сумнівом є гуманістичне спрямування особистості педагога, її педагогічна майстерність, варіативність мислення, високий рівень культури спілкування, психолого-педагогічна та технологічна компетентність.

Формулювання цілей статті... Це й зумовило вибір теми статті, метою якої є здійснення наукового аналізу педагогічної літератури, спеціальних наукових видань щодо формування педагогічної майстерності вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Роль педагогічного професіоналізму можна визначити через співвідношення філософських категорій "сущого" та "належного" [3, с.171]. До найважливіших характеристик педагогічної майстерності ми відносимо:

- а) компетентність учителя, яка інтегрує особистісні та діяльнісні характеристики особистості;
- б) набуття нових знань, професійних умінь і навичок педагога;
- в) наявність системи у роботі;
- г) ініціатива, активність, творчий пошук у навчально-педагогічній діяльності;
- д) професійне самовдосконалення та розвиток розумових здібностей вчителя у подальшій педагогічній діяльності.

Усвідомлення змісту знань спирається на загальні філософсько-методологічні, психолого-дидактичні положення про сутність знань. Природа знань розуміється як відносно закінчений продукт пізнання в єдності абсолютного і відносного проникнення в істину, як загальний інваріант певного предметного розмаїття його форм і рівнів у єдності проєктивного і суб'єктивного, чуттєвого та раціонального, емпіричного та теоретичного [2].

Знання – це система орієнтирів, які дозволяють нам успішно реалізувати діяльність. З точки зору педагогіки і педагогічної психології це такі орієнтири, які "підходять" не лише для акту спілкування, але й для багатьох однорідних актів діяльності у майбутньому.

Безумовно, якість набутих знань залежить від самого студента (М.О.Данилов, М.М.Скаткін, М.І.Махмутов, І.Я.Лернер, В.В.Краєвський).

Професіоналізм знань є основою, підґрунтям формування професіоналізму загалом. Н.В.Гузій вважає, що оперування системними методологічними знаннями щодо перебігу педагогічних процесів сприяє формуванню у вчителя здатності аналізувати, цілісно проєктувати і конструювати педагогічний процес з урахуванням умов, факторів, [3, с.177] які, на думку В.О.Сластьоніна і В.Е.Тамарина "дає ключ до прийняття професійно обґрунтованих новаторських рішень" [8, с.82-83].

Застосування професійних та навчальних знань визначається рівнем їх розумового "переосмислення" вчителем-професіоналом.

Навички – це найпростіші компоненти діяльності, які мають повністю автоматизований і, як правило, несвідомий характер. Будь-який акт діяльності здійснюється на трьох рівнях організації, за участю трьох видів

психологічних одиниць, які взаємодіють одна з одною. "Верхній" рівень – це одиниці, в основі визначення яких лежить мотиваційна характеристика діяльності; одиниця діяльності ("акт діяльності") завершується, коли задовольняється основний мотив, що зумовив цю діяльність. "Середній" рівень – це одиниці, що визначаються цілями, які ми ставимо у процесі діяльності: ми виділяємо в діяльності стільки окремих дій, скільки ставимо проміжних цілей. "Нижчий" рівень одиниць визначається умовами, в яких здійснюється дія. Тут одиницею є найелементарніший компонент педагогічної діяльності – операція. Навичка – це і є повністю сформована операція, яка розглядається під кутом зору її становлення.

Професіоналізм дій учителя у вирішенні операцій, проблемних ситуацій та педагогічних завдань обумовлюється його педагогічними вміннями.

Педагогічне вміння – це повністю сформована дія. Для повноцінного спілкування недостатньо володіти лише мовленнєвими навичками, потрібно ще й використовувати ці навички певним чином здійснювати практичні мовленнєві дії. Проблема педагогічних умінь займає неабияке місце у дослідженнях учених (О.А.Абдулліна, В.І.Бондар, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, В.О.Сластьонін та ін.).

Н.В.Кузьміна визначає педагогічні уміння як набуту можливість на основі знань і навичок виконувати певні види дій у мінливих умовах педагогічної діяльності [7, с.228]. А.К.Маркова пов'язує педагогічні уміння лише з діями учителя, виконуваними на достатньо високому рівні, що утворюють "техніки" у праці вчителя [6, с.9]. В.О.Сластьонін вважає, що уміння педагога є сукупністю дій, частина з яких може бути автоматизована (навички), а також вказує на багаторівневий характер педагогічних умінь і наявність у них внутрішньої структури [8, с.83].

На думку О.А.Абдулліної, педагогічні знання стають необхідною передумовою, інформаційною основою педагогічних умінь [1, с.75]. Взаємозв'язок педагогічних умінь із теоретичними знаннями опосередкований процесами мислення.

Ми поділяємо думку академіка І.А.Зязюна щодо елементів знань, які характеризують учителя. До них відносяться:

- різноманітність;
- гнучкість;
- швидкість актуалізації знань;
- можливість використання у різноманітних ситуаціях;
- наявність ключових елементів;
- володіння не лише декларативними знаннями (про те, "що"), але й процедурними (про те, "як");
- наявність інформації про власне знання [4].

На переконання теоретиків педагогічної науки сутність концептуальних вимог до професійної компетентності полягає у розширенні знань, умінь і навичок, необхідних для підвищення продуктивності праці та поліпшення професійної діяльності в цілому.

Головним інструментом, що забезпечує зв'язок викладача зі студентами, є спілкування. Без спілкування мав би зупинитися розвиток людини як особистості. Прагнення до спілкування виступає своєрідним внутрішнім стимулом, рушієм діяльності особистості. І саме педагог має генерувати процес спілкування. Від цього залежать його успіхи в навчально-виховній роботі, становлення професійної майстерності.

Педагогічне спілкування – досить складний феномен, що вимагає від викладача творчого підходу до студента. Це система органічної, соціально-психологічної дії викладача і студента в усіх сферах діяльності, що має певні педагогічні функції і спрямоване на створення оптимальних соціально-психологічних умов активної результативної діяльності особистості.

Оптимальним вважаємо таке спілкування педагога зі студентами у процесі навчально-виховної роботи, яке створює найбільш сприятливі умови:

- 1) розвитку мотивації студента у навчальній діяльності;
- 2) ефективного керівництва процесом навчання у колективі;
- 3) забезпечує сприятливий емоційний клімат у всіх сферах діяльності;
- 4) дає змогу максимально використати особистісні якості студентів.

Професійне спілкування виступає як взаємообумовлений процес рольових ігор викладача і студентів. Якщо для педагога спілкування є передусім видом професійної діяльності, то для студента – це вид повсякденної діяльності. Тому, спілкуючись зі студентами, педагог не лише взаємодіє з ними, а й залишається одночасно поза ними, бо завдання педагога ще й спостерігати, аналізувати, коригувати, приймати рішення і т.ін.

У педагогічному спілкуванні виділяємо наступні фактори:

- інтенціональність (наявність конкретної мети і мотив спілкування);
- результативність (міра збігання досягнутого результату з метою);
- нормативність (необхідність контролю за перебігом і результатами акту спілкування).

Спілкування, виконуючи пізнавальну роль, виступає як взаємодія між його учасниками й слугує для встановлення стосунків один з одним та взаємооцінювання.

Педагогічному спілкуванню властиві такі функції:

- пізнання особистості;
- обмін інформацією;
- організація діяльності;
- обмін ролями;
- співпереживання;
- самоутвердження;
- регулювання спільної діяльності;
- спонукання особистості до дії (взаємодії).

Виходячи з логіки навчально-виховного процесу, педагогічне спілкування має певну структуру, яка включає такі етапи:

1. Моделювання очікуваного спілкування з окремими студентами або студентським колективом (прогностичний етап).
2. Організація спілкування шляхом залучення студентів до процесу безпосередньої взаємодії ("комунікативна атака").
3. Керівництво процесом спілкування шляхом підтримки ініціативи студентів та внесенням необхідних коректив (етап заохочення студентів).
4. Аналіз результатів спілкування, спрямований на зіставлення проведеної роботи з раніше визначеними завданнями, виділення й аналіз допущених помилок, обдумування шляхів і засобів подолання виявлених помилок (підсумковий).

Залежно від змісту і спрямованості дій партнерів виділяють такі основні рівні спілкування, як-от:

- конвенційний, тобто рівень, обмежений певними умовами та правилами, що вимагає високої культури спілкування;
- стандартизований, що ґрунтується на стандартах, а не на взаємному розумінні співбесідників, актуальності ролей один одного ("контакт масок");
- маніпулятивний, де партнер по спілкуванню – це суперник у певній грі, яку треба будь-що виграти;
- ігровий, що здійснюється в ігровій формі і вимагає від партнерів по спілкуванню прояву творчості;
- діловий, який передбачає організацію партнерів по спілкуванню для виконання конкретної спільної мети;
- духовний, який виступає вищим рівнем спілкування.

У процесі спілкування студенти використовують різні його види: вербальне, мануальне, матеріальне та технічне. Успішність спілкування, особливо на початковому етапі, залежить певною мірою від уміння викладача "подати себе", створити позитивний імідж шляхом самопрезентації.

Оскільки основним засобом педагогічного спілкування є слово, то мовленнєва культура викладача створює морально-психологічний ореол, який робить спілкування бажаним для студентів. Володіння живим словом розглядається як одна із професійно-значущих якостей, що реалізується лише в діяльності, як творча якість, що найповніше виявляється в навчанні.

Кожний викладач, кожен учитель має завжди пам'ятати положення К.С.Станіславського про те, що "кожне слово, вимовлене вголос, – сказане для чогось чи для когось". А отже, він має заздалегідь визначати не лише основний зміст сказаного, а й мету його: навіщо говорю, чому, з якою метою, чого домагаюсь. Такий підхід дозволяє педагогові поступово розвивати в собі, а отже, і у студентів, здатність відчувати й цінувати слово, його осмисленість та цілеспрямованість.

Наш досвід роботи у вищій школі дозволив підтвердити думку про те, що успіх педагогічної діяльності у першу чергу залежить від культури й тактики спілкування між педагогом та студентом.

Умовами ефективного педагогічного спілкування є:

- володіння психолого-педагогічними якостями й уміннями;
- володіння педагогічним тактом;
- уміння "подати" себе;
- мовленнєва культура;
- гуманістична спрямованість;
- уміння слухати й чути свого співбесідника;
- знання правил спілкування.

Комунікативний компонент у структурі педагогічної діяльності вчителя в умовах розвитку демократизації всіх сфер, зміни комунікативної спрямованості, розширення спілкування між етносами, враховуючи гендерні особливості особистості, посідає пріоритетне місце. Від рівня розвитку комунікативних здібностей учителя, а також його компетентності в спілкуванні залежить рівень налагодження контактів учителя з учнями та іншими членами

педагогічної взаємодії. Спілкування не зводиться тільки до передачі знань, а й виконує функцію "емоційної наснаги", викликає інтерес, стимулює до сумісної діяльності.

Важливим показником розвитку комунікативних здібностей учителя є здатність та наявність професійно-комунікативних умінь здійснювати навчання через якісне, нормативне мовлення, що і зумовлює високу професійну комунікативну компетенцію педагога.

Головним принципом, на наш погляд, що забезпечує формування професіоналізму майбутнього вчителя є інтегрований принцип. Сучасний розвиток професійної освіти як цілісної системи має здійснюватися через інтегровані знання, які необхідно набути студенту у процесі навчання і які, як свідчить практика роботи у ВНЗ, забезпечують в цілому не інтегровану, а, навпаки, ізольовану фахову підготовку майбутнього спеціаліста. Інтеграція в освіті розвиває лінгвістичні комунікативні здібності студентів: вербальний інтелект, мовленнєву рефлексію, аналітичні рефлексивні здібності, мовленнєву інтуїцію, пам'ять.

Інтегрованість навчання – це динамічна система, елементи якої взаємопов'язані та підпорядковані єдиній мережі. Об'єктивна необхідність інтегрованого навчання в умовах вищої школи визначається складністю навчально-виховного процесу у ВНЗ, взаємопов'язаністю його елементів у різних напрямках – теоретичному, змістовому, логічному, методичному та ін.

Висновки... Таким чином, професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення забезпечують розвиток цілісної системи – професіоналізму діяльності педагога. Вивчення педагогічного досвіду викладачів ВНЗ показує, що специфіка їхньої професійної діяльності полягає в тому, яка роль ефективності такої діяльності спілкування. Спілкування при цьому слід розглядати як цілісний процес в єдності трьох його сторін: перцептивної, комунікативної та інтерактивної. А відтак, різні аспекти педагогічного спілкування та майстерності викладача правомірно розглядати як найважливіші умови формування творчої особистості вчителя, здатного здійснювати виховання своїх учнів різними педагогічними засобами. І саме від рівня розвитку комунікативних здібностей учителя, його знань й умінь, а також компетентності в спілкуванні залежить рівень налагодження контактів учителя з учнями та іншими членами педагогічної взаємодії.

Література

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования.* – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Генецианский В.И. *Знание как категория педагогики: опыт педагогической когнитологии.* – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 174 с.
3. Гузій Н.В. *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія.* – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 243 с.
4. Зязюн І. А., Сагач Г.М. *Краса педагогічної дії.* – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Львова Ю.Л. *Педагогические этюды: Книга для учителя.* – М.: Просвещение, 1990. – 63 с.
6. Маркова А.К. *Психология профессионализма.* – М.: Знание, 1996. – 356 с.
7. *Основы вузовской педагогики / Ред. коллегия: Н.В.Кузьмина (отв. ред.) и др.* – Л.: Изд-во ЛГУ, 1972. – 311 с.
8. Слостенин В.А., Тамарин В.Е. *Методологическая культура учителя // Сов. педагогика.* – 1990. – № 7. – С.82-83.

Анотація

У статті розглядається проблема формування педагогічного професіоналізму вчителя, різні аспекти педагогічного спілкування та майстерності викладача як найважливіші умови формування творчої особистості вчителя, здатного здійснювати виховання своїх учнів у сучасному вищому навчальному закладі.

Аннотація

В статье рассматривается проблема формирования педагогического профессионализма учителя, различные аспекты педагогического общения и мастерства преподавателя как самые важные условия формирования творческой личности учителя, способного воспитывать своих учеников в современном высшем учебном заведении.

Подано до редакції 16.09.2008 р.

□ 2008

Косова К.О.

ОСВОЄННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ШКІЛ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ (результати соціологічного дослідження)

Постановка проблеми у загальному вигляді... Твердження про те, що освітній процес в сучасних школах не можливо уявити без використання прогресивних інформаційних технологій, а навчання інформатиці повинне стати пріоритетним поряд з фундаментальними шкільними дисциплінами, не береться під сумнів. Курси формування основ комп'ютерної грамотності й інформатики для молодших школярів, що з'явилися в останні роки, визначають основними цілями становлення інформаційної культури і освоєння засобів комп'ютерної техніки [1; 2; 3]. В той же час, існуючі вітчизняні учбові програми не розраховані на школярів з особливими потребами, зокрема, на слабзорих дітей.